

სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელი
ლექსიკური ერთეულები „რუსუდანთანში“

თამარ გასიტაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო, 0179, თბილისი,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1.

+995599 80 68 78. tamar.gasitashvili566@hum.tsu.edu.ge

Orcid ID : 0009-0000-4282-5797

აბსტრაქტი.

„რუსუდანთან“ ქართული მწერლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლთაგანია, რომელიც XVII საუკუნით თარიღდება. მისი ავტორი უცნობია. ეს საგმირო-სათავგადასავლო თხზულება მეტად საინტერესოა ენობრივი თვალსაზრისით და აღმოსავლური ლექსიკის შესასწავლად უხვ მასალას იძლევა.

ჩვენი ნაშრომიც სწორედ დარგობრივ, კერძოდ, ჭურჭლის აღმნიშვნელ აღმოსავლურ ლექსიკას ეძღვნება.

„რუსუდანთანის“ სრულ ტექსტში მოძიებულ ჭურჭლის აღმნიშვნელ ლექსემათა შორის გვხვდება „მათარა“, „მუჯამფარი“ // „მუჯაფარი“ // „მუჯამარი“, „ოყა“, „ფისოსი“ და „ფიდანო“ რომელიც ფუნქცია-დანიშნულების მიხედვით სხვადასხვა დანიშნულების სპეციალურ დამხმარე ჭურჭელთა ჯგუფში გავაერთიანეთ.

განხილული ლექსიკური ერთეულები, ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესო სურათს ჰქმნიან. ამ ლექსიკური ერთეულების ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სემანტიკური და, ამავე დროს, ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ანალიზის შედეგად

გაირკვა, რომ სიტყვები შემოსულია გარკვეული ფონეტიკური და სემანტიკური ცვლილებებით, რომლებიც ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება სხვადასხვა ვარიანტებით.

მათარა არაბულ-სპარსული ლექსიკური ერთეულია. სპარსულში წყლისთვის განკუთვნილი ტყავის ჭურჭელია, რომელსაც მოგზაურები ატარებენ რიტუალური განბანვისათვის. ქართულში დამკვიდრდა სპარსულიდან, ვინაიდან ქართული ფორმა უფრო ახლოსაა სპარსულთან. „რუსუდანიანშიც“ სამგზავრო წყლის ჭურჭლის მნიშვნელობით გვხვდება.

მუჯამფარი //მუჯაფარი// მუჯამარი – ლექსემა ქართულ ძეგლებში იგივე მნიშვნელობით გვხვდება როგორც არაბულ-სპარსულში. სიტყვას სპარსულ ენაშიც სხვადასხვა ფონეტიკური ვარიანტებით ვხვდებით. ის დიდებულებისათვის ლხინში სურნელოვანი ნივთიერებების (ალვა, მუშკი, ამზარი) დასაკმევ ჭურჭელს წარმოადგენს.

„რუსუდანიანში“ **ოყა** ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია და გვხვდება იმ სახლის აღწერისას, სადაც სამედიცინო სითხეები ინახება. როგორც ჩანს, **ოყა** განეკუთვნება სამედიცინო მიქსტურების სათავსოებს.

„რუსუდანიანში“ **ფიდანი ფისოსთან** ერთად სხვადასხვა სახის ჭურჭლის ჩამონათვალში სახელდება. კონტექსტის მიხედვით, **ფისოსი** და **ფიდანი** სემანტიკურად ერთი რიგის ლექსემები არიან და მნიშვნელობით უახლოვდებიან „სანთელს“. ორივე ლექსემა სპარსული ენიდან დამკვიდრდა ქართულში.

სადიებო სიტყვები: „რუსუდანიანი“; ენათმეცნიერება; დარგობრივი ლექსიკა; ჭურჭელი.

შესავალი.

„რუსუდანიანი“ ქართული მწერლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლთაგანია, რომელიც XVII საუკუნით თარიღდება. მისი ავტორი უცნობია. ამ საგმირო-სათავგადასავლო თხზულებაში მოთხრობილია იამანეთის დედოფლის რუსუდანის თავგადასავალი. თხრობაში ჩასმულია თორმეტი სხვადასხვა ამბავი,

რომელთაც დედოფალს გასართობად და სანუგეშოდ მოუთხრობენ მისი ძმები.

„რუსუდანია“ მეტად საინტერესო ძეგლია ენობრივი თვალსაზრისით. მისი ლექსიკა მრავალფეროვანია და აღმოსავლური ლექსიკის შესასწავლად საინტერესო მასალას იძლევა. უხვად ვხვდებით სამოხელეო და სოციალური ურთიერთობების გამომხატველ ტერმინებს, ბრძოლის იარაღების სახელწოდებებს, ფულის, ძვირფასი ლითონებისა და პატოსანი თვლების, ტანსაცმლის, საომარი საჭურველის, სუფრის იარაღის სახელებს და სხვა.

მეთოდი.

ჩვენი ნაშრომი დარგობრივ, კერძოდ, ჭურჭლის აღმნიშვნელ აღმოსავლურ ლექსიკას ეძღვნება. განვიხილავთ სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელ აქამდე შეუსწავლელ იმ აღმოსავლურ ლექსიკურ ერთეულებს, რომელიც გვხდება ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთ მხატვრულ ძეგლში, „რუსუდანიაში“.

თითოეული ლექსიკური ერთეული მოყვანილი გვაქვს კონტექსტითურთ, იმ რაოდენობით რა რაოდენობითაც გვხდება იგი „რუსუდანიაში“.

ასევე კონტექსტითურთ მოგვაქვს ისინი სხვადასხვა ქართული წერილობითი წყაროებიდან და ქართული ენის დიალექტებიდან.

ვეყრდნობით ჯერ ქართულ, შემდეგ სპარსულ და სხვა ლექსიკოგრაფიულ ლიტერატურას. ვაანალიზებთ სპარსულ თუ არაბულ-სპარსულ წარმომავლობას და იმ ენობრივ ცვლილებებს, რომლებიც მათ განიცადეს ქართულში.

შედეგები.

აღნიშნული კვლევის შედეგად გამოვავლინეთ სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელი ტერმინები, რომელიც გვხდება აღორძინების ხანის ერთ-ერთ მხატვრულ ძეგლში, „რუსუდანიაში“. შევისწავლეთ ისინი თუ რა ფუნქცია-დანიშნულებით არიან მოხსენიებული ძეგლში. აღნიშნულ ლექსებებს სპარსულ ენაში თავისი შესატყვისები მოეძებნებათ. დავადგინეთ

ნასესხობების წარმომავლობა. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ სიტყვები ქართულ ენაში შემოსულია რეგულარული ხასიათის ფონეტიკური ცვლილებებით.

დისკუსია.

„რუსუდანიანის“ სრულ ტექსტში მოძიებულ ჭურჭლის აღმნიშვნელ ლექსემათა შორის გვხვდება „მათარა“, „მუჯამფარი //მუჯაფარი//მუჯამარი“, „ოყა“, „ფისოსი“ და „ფიდანი“ რომელიც ფუნქცია-დანიშნულების მიხედვით სხვადასხვა დანიშნულების სპეციალურ დამხმარე ჭურჭელთა ჯგუფში გავაერთიანეთ.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი სიტყვები ყურადღებას იქცევს თავისი საინტერესო ეტიმოლოგიით. კვლევის მიზანია, ვაჩვენოთ თუ როგორი ფონეტიკური, სემანტიკური და მორფოლოგიური ცვლილებებით შემოდის და მკვიდრდება აღნიშნული სიტყვები ქართულ ენაში.

ქართულ ენაში შემოსულია როგორც ძველი, ისე საშუალო და განსაკუთრებით ახალი სპარსული ლექსიკა. ახალი სპარსული ლექსიკის შემოდინება ქართულში ძირითადად ორ ნაკადად მოხდა, პირველად XI-XII, ხოლო მეორედ – XVI-XVIII საუკუნეებში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ VII საუკუნის შუა ხანებიდან არაბების მიერ ირანის დაპყრობამ და იქ ისლამის გავრცელებამ სპარსულ ენაში არაბული ლექსიკის შესვლა განაპირობა, რამაც სპარსულ ენაზე დიდი გავლენა მოახდინა. უამრავი არაბული ლექსიკური ერთეული სპარსული ლექსიკური ფონდის კუთვნილება გახდა და მეცნიერებაში პირობითად, არაბულ-სპარსული ლექსიკის სახელით არის ცნობილი. სწორედ ამ ფონდს ეკუთვნის სიტყვა „მათარა“.

„რუსუდანიანში“ **მათარა** ერთხელ სახელდება:

„მიველ წყალზე, მათართი წყალი მოვიტანე, დავჯე, თავი კალთაზე დავიდე, თვალსა და პირზე მოუსვი, გული მოვბანე“ (რუსუდანიანი, 1957: 450₁₅).

გარდა „რუსუდანიანისა“ „მათარა“ სახელდება „ბაქარიანში“, სულხან-საბა ორბელიანის „ქილილა და დამანაში“, „შაჰ-ნამეს“ ანუ „მეფეთა წიგნის“ ქართულ ვერსიებში.

„... არავის სმია იმ დღესა,
რომ ქართველთ დაემართა რა,
სისხლი სწყურიან ურუმთა,
აივსეს, შესვეს მათარა” (ბაქარ., 1544) (XVIII საუკუნის I
ნახევარი);

„... გველშაპი ... რა მეაფჳანდემა ნახა ... ესე საქმე მეფეს
მოახსენა, და მათართთ თასი იგი აავსო და მეფეს მიართვა“ (საბა,
II₂ 541) (XVIII საუკუნე);

„მსწრაფლად წავიდა და სანოვაგე და ერთი მათარა წყალი
მოუტანა ...“ (შაჰნ., III, 3725) (XVIII / XVIII საუკუნის
დასასრული).

„რუსუდანიაანის“ ბოლოს დართულ ლექსიკონში საბასე-
ული განმარტებაა მოყვანილი: „ნატის სასმისი“ (საბა) ტყავისაგან
შეკერილი დასაკეცი სასმისი, სამგზავროდ წასაღები (რუსუდან-
იანი, 1957: 740). საბას „სარწყულ ჭურჭელთან“ აქვს მოხსენიებ-
ული: „სარწყული არს ჭურჭელი წყალთა: იათული, გოვზაკი,
სტამნი, კუტალი, წურწუმა, წყლის-საქანელი, მათარა, თასუხა და
მისთანანი“ (საბა, 1991-1993: 409).

არნ. ჩიქობავას მიერ რედაქტირებულ ქართული ენის განმ-
არტებით ლექსიკონში ვკითხულობთ: „მათარა - 1) პატარა სამგ-
ზავრო წყლის ჭურჭელი, რომელსაც ჩვეულებრივ იკიდებენ ქამ-
არზე, ძველად კეთდებოდა ტყავის, ახლა ლითონის ან მინისაა და
მოთავსებულია ტყავის ან ქსოვილის ბუდეში; 2) კუთბ. (ქართ.)
ხის ქერქის ჭურჭელი მარცვლეულის ან ხილეულის ჩასაყრელად
(პატარა კალათივით)“ (ქეგლი, 1950-1964: V, 19).

რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული
ლექსიკონის მიხედვით **ماتاره** [matāre] მოძვ. ტყავის მათარა წყლი-
სათვის (რუბინჩიკი, 1985: 452).

მ. მოინის ლექსიკონში **ماتاره** matāra(-e) მათარა||მათარე [არა-
ბულიდან **مطهره**] I მნიშვნელობაა ჭურჭელი, რომელსაც ტყავი-
საგან კერავენ; II იგივეა, რაც **آفتابه** [āftābe] სპილენძის ჭურჭელი
(დოქი) გრძელი, ვიწრო ყელით, რომლითაც ხელ-პირს იბანდნენ
(მოინი, 1998 : 3780). ამავე ლექსიკონში **مطهره** mathara(-e), met [=
arabuli **مطهرة**] I. **آفتابه** [āftābe]; II. ჭურჭელი რიტუალური განწმენ-

დისათვის; III. ადგილი, სადაც რიტუალურ განბანვას ასრულებენ, ლოცვის წინ ხელ-პირსა და ფეხებს იბანენ (მოინი, 1998: 4206).

ალი-აქბარ დეჰხოდას ლექსიკონში კიდევ უფრო დაზუსტებულია, რომ სპარსული **ماتره** [matāra || matāre] წარმოადგენს „წყლისათვის განკუთვნილ ტყავის ჭურჭელს, რომელსაც მოგზაურები ატარებენ“. ლექსემა არაბული ძირიდან მომდინარეობს (დეჰხოდა, 1993-94: 17764). ამავე ლექსიკონში **مطهرة** [mathara] არის „ჭურჭელი, ალთაფა, რომლითაც ბუნებრივი მოთხოვნილებების მერე რიტუალურ განბანვას ასრულებენ“. ამ ჭურჭელს ამაგრებენ სასაპალნე ცხოველს ან პალანზე, ან გადასაკიდ ღია დასაჯდომზე, ან ურემსა და ოთხთვალაზე (დეჰხოდა, 1993-94: 18614). არაბულად **مطهرة** [mathara] მრ. რ. **مطاهر** [matahīr] ნიშნავს „ჭურჭელს, რომლითაც განიბანებოდნენ, განიწმინდებოდნენ“, არაბულ ენაში ასევე გვხვდება **مطهرة** [mutahhara] „ინსტრუმენტი, აპარატი, რომლის საშუალებითაც ავადმყოფის ტანსაცმლისა და ნივთების განწმენდა ხდებოდა ინფექციისაგან“ (ალ-მუნჯიდი, 1986: 474) და **طهور** [tahūr] „წყალი, ქვიშა და სხვ. რომლის საშუალებითაც განიწმინდებიან“ (ლოცვის წინ) (წერეთელი, 2000: 265).

მათარა გვხვდება ქართული ენის დიალექტებშიც: **მათარა** მოხეურში, ზემო იმერულსა და გურულში არის „ტყავის (აგრეთვე ხისა) ჭურჭელი სასმელი წყლისათვის“; **მათარაჲ** (მოხეურში) „ხის ჭურჭელი, რომელიც ოც გირვანქა ქერს იტევს“; **მათარა** (ქსნის ხეობაში) „ხის ქერქისაგან გაკეთებული პატარა კალათი, იყენებენ მარწყვის ან მაცვლის ნაყოფის ჩასაყრელად“ (ლლონტი, 1984: 339).

დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სიტყვა „**მათარა**“-ს ქართული ფორმა სპარსულთან უფრო ახლოსაა და ქართულში უშუალოდ სპარსული ენიდან შემოსულ ლექსიკურ ნასესხობად უნდა განვიხილოთ.

როგორც სემანტიკურმა კვლევამ აჩვენა, სიტყვა „**მათარა**“-ს ქართული და სპარსული მნიშვნელობები ერთნაირია. განსხვავება მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის კუთხურ მეტყველებაში შეინიშნება.

„რუსუდანიანი“ მათარა სამგზავრო წყლის ჭურჭელია.

მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი

მეგლში **მუჯამფარი** ხუთჯერ სახელდება სხვადასხვა ფონ-ეტიკური ვარიანტებით:

მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი.

„ეგრევე დარიგებითა იდგენ მონანი, ტურფად დაკაზმულნი, და ხელთა ეჭირათ ოქროს **მუჯამფარნი**, აკმევდიან მუშკსა და სურნელსა“ (რუსუდანიანი, 1957: 1038);

„ზავისა სახლითა მოკიდებული მავრიდისა სასახლემდი სულად ბერძული და ხატური სტავრა ევინა და იქით და აქათ ხადუმნი და მონანი დგეს, ხელთ ეჭირათ ოქროს **მუჯაფარნი** და აკმევდნენ ალვასა, მუშკსა და ამბარსა“ (რუსუდანიანი, 1957: 114);

„გზა ოქროს აგურით დაუფინეს, იქით-აქათ სულ მონანი დააყენეს, ხელთა მუშკისა და ამბრის **მუჯამრები** მისცეს და იმას უკმევდენ“ (რუსუდანიანი, 1957: 3138);

„რა ქალაქისა კარნი შევიარეთ, გზანი ვერცხლის აგურით მოეფიქლათ და ხოჯებსა ზოგსა **მუჯამრები** ეჭირათ, ზოგთა – მუშკ-ანბარი და აყრიდენ თავსა,“ (რუსუდანიანი, 1957: 4807);

„ხადუმთა და ხოჯათა მუშკი და ამბარი დაეჭირათ და სამს კაცს ოქროს **მუჯამრები** ეჭირათ და სურნელს აკმევდენ“ (რუსუდანიანი, 1957: 4959).

„ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდის მასალებში გარდა „რუსუდანიანისა“ **მუჯამარი** გვხვდება „შაჰ-ნამეს“ ანუ „მეფეთა წიგნის“ ქართულ ვერსიებში:

„ალვა-ამბარი ეკმევის და მუშკი **მუჯამართა**“ (შაჰნ., I, 11733);

„სრათაგან მოეგებიან, ჩანგსა კვრენ პირად მთვარები ალვას აკმევდეს, კელთ ქონდათ ოქროსი **მუჯამარები**“ (შაჰნ., I, 11782);

ლექსემას აგრეთვე ვხვდებით „ვისრამიანი“:

„... რაც მიართვა, თითო-თითოს ვერ დაიტევს წერით ქართა ... მურასას **მუჯამრებითა** სულთ სულნელთ აღმოსავალი” (არჩ., I, ვისრ., 3953).

თეიმურაზის განმარტება ამ სიტყვის შესახებ ასეთია: „**მუჯამრი** ანუ **მუჯამარი** - სასაკმეველ ალვა თლილი - ალვა დათლილი დანითა ხისა მისგან ალვისა სულნელისა დასაკმეველად“ (თეიმ. განმარტ., 4719).

„რუსუდანანის“ ბოლოს დართულ ივ. გიგინეიშვილის ლექსიკონში **მუჯამვარი** || **მუჯამარი** განმარტებულია, როგორც საცეცხლური, სურნელოვანი ნივთიერებების დასაკმევი მოწყობილობა; ჭურჭელი, რომელში იწვის და რომლითაც აკმევენ სურნელოვან ნივთიერებებს.

საბას ეს ლექსემა შეტანილი აქვს ლექსიკონში: **მუჯამარი** (**მუჯამბარი** CE) საცეცხლური ZAB. საცეცხლურივით C (საბა, 1991-1993: 532). საცეცხლური – სამღვდელოთა ცეცხლის ჭურჭელი სუ(ლ)ნელთა საკმეველთა დასაკმეველად; **მუჯამარი** – აგრეთვე საცეცხლეთა დიდებულთა წინაშე სადგმელთა სუ(ლ)ნელთა დასაკმეველად (საბა, 1991-1993: 67). **მუჯამარი** თურქულად. ბუურდან BC, ბუურდანი E, გიმტასუზ C (საბა, 1991-1993: 537).

მუჯამარი „ვეფხისტყაოსანშიც” გვხვდება:

„დღე და ღამე **მუჯამრითა** ეკმეოდის ალვა თლილი“ (ვეფხისტყაოსანი, 1957: 3301).

დ. ჩუბინაშვილი მიუთითებს, რომ **მუჯამარი** არაბულია (ჩუბინაშვილი, 1984: 912).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით, **مجر** [mejmar||majmar] და **مجره** [mejmare||majmare] მრავლობითი **مجامر** [majāmer] არის საცეცხლური (რუბინჩიკი, 1985: 470).

მ. მოინის ლექსიკონშიც ასევეა განმარტებული: **مجر** mejmar [არაბულია] 1) მყალი, საცეცხლური; 2) მყალი, რომელშიც სურნელოვან, არომატულ ნივთიერებებს (ალოე და ა.შ.) წვავენ. აქვეა შენიშვნა, რომ სასუბრო ენაში წარმოთქვამენ majmar ფორმით. **مجره** mejmara(-e) = არაბ. **مجره**, მნიშვნელობები იგივეა, რაც **مجر**

mejmar (მოინი 1998: 3882). არაბულ ენაში **مجمرة** [mijmara] *მრ. რ.* **مجامر** [majāmīr] არის „საცეცხლური“ < **جمر** [jamr] „ნაკვერჩხალი“ (ზარანოვი, 1994: 126).

მ. ანდრონიკაშვილი ნაშრომში „არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ ქართულში“ აღნიშნავს: „არაბული წარმოშობის ლექსიკური ელემენტები, რომლებიც საკმაოდ დიდი რაოდენობით გვხვდებიან ქართული ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში, ფეხს იკიდებენ ქართულში დაახლოებით VIII საუკუნიდან; პირველად არაბული წარმოშობის საკუთარი სახელებისა და სამოხელეო ტერმინების სახით, რომელთაც უკვე IX საუკუნიდან დაწყებული მოსდევს რამდენიმე ზოგადი სახელი. ეს სიტყვები თავისი ფონეტიკური სახის მიხედვით ახლოს არიან არაბულ ფორმებთან. მათგან უმრავლესობა შემოსულია, როგორც ჩანს, უშუალოდ არაბულიდან, ნაწილი კი ახ. სპარსულის მეშვეობით, სადაც არაბული წარმოთქმა ზუსტად იყო დაცული და მათი შეგუება სპარსული ენის ფონეტიკასთან დასრულებული არ იყო. XI საუკუნიდან იწყება, უკვე ახალი სპარსულის მეშვეობით, არაბული სიტყვების მოძალევა, განსაკუთრებით მრავლად კი ისინი კლასიკური საერო ლიტერატურის ძეგლებში გვხვდებიან. ქართულში შეთვისებულ არაბულ სიტყვებში მეტყველების ნაწილებს შორის უმეტესობას შეადგენენ მიმღეობისა და მასდარის ფორმები და **ا** პრეფიქსით (რომელიც მრავალთანხმოვნისა და ძირებიდან ადგილის, ჭურჭლისა და იარაღის სახელებს აწარმოებს) დაწყებული სიტყვები **مُفَعَّل** – ის ტიპისა, ამით აიხსნება განსაკუთრებული სიმრავლე **მ-ზე** დაწყებული არაბული სიტყვებისა ქართულში (მუზარადი, მუფარაბი, მუხაერი, მუჯამარი და სხვა)“ (ანდრონიკაშვილი, 1965: 326-328).

ამრიგად, **მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი** – ქართულში არის „საცეცხლური, სურნელოვანი ნივთიერებების დასაკმევი მოწყობილობა; ჭურჭელი, რომელშიც იწვის და რომლითაც აკმევენ სურნელოვან ნივთიერებებს“ < არაბ.-სპ. **مجمر** [მეჯმარ // მაჯმარ] და **مجمره** [მეჯმარე // მაჯმარე] *მრ. რ.* **مجامر** [მაჯმერ] „საცეცხლური“, „მაყალი, რომელშიც სურნელოვან, არომატულ ნივ-

თიერებებს (ალოე და ა. შ.) წვავენ“, (სასაუბრო ენაში წარმოთქვამენ majmar ფორმით) შდრ. არაბული **مجمر** [მიჯმარა] *მრ. რ. مجامر* [მაჯამირ] „საცეცხლური“ < **جر** [ჯამრ] „ნაკვეთხალი“. ლექსემა ქართულ ძეგლებში იგივე მნიშვნელობით გვხვდება როგორც არაბულ-სპარსულში. სიტყვას სპარსულ ენაშიც სხვადასხვა ფონეტიკური ვარიანტებით ვხვდებით.

გამოყენებული მასალის მიხედვით „რუსუდანიანში“ სახელდება ოქროს მუჯამფარნი, ასევე მუჯამფარნი და მუჯამრები. ის დიდებულებისთვის ლხინში სურნელოვანი ნივთიერებების (აღვა, მუშვი, ამბარი) დასაკმევ ჭურჭელს წარმოადგენს.

ოყა

„რუსუდანიანში“ **ოყა** ორჯერ სახელდება:

„ზოგან **ოყა** იდგა, ზოგან ქუზა“ (რუსუდანიანი, 1957: 455¹²);

„ერთი **ოყა** სიცოცხლის არაყი ჩამოვიღე ...“ (რუსუდანიანი, 1957: 455³²).

ძეგლის ბოლოს ივ. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილ ლექსიკონში **ოყა** განმარტებულია, როგორც წონის ერთეული, სამი გირვანქა; აქ; ჭურჭელი (სითხის ჩასასხამად) (რუსუდანიანი, 1957: 758).

ორივე მაგალითში **ოყა** ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია. მეორე შემთხვევაში ეს ჭურჭელი არაყის საწყაოდ მოჩანს (არაყი შეიძლება იყოს სურნელოვანი მცენარის გამოხდილი ნაყენი, ესენცია, სამედიცინო მიქსტურა. არაბული წარმომავლობის **عرق** [araq] ძვ. სამედიცინო ტერმინი (მოინი, 1998: 2292)).

ორივე შემთხვევაში **ოყა** მოიხსენიება იმ სახლის აღწერილსას, სადაც „სააქიმო არაყები თუ ზეთები, რაც კაცისათვის სარგოდ მეცნიერის აქიმისაგან თქმულა და ანუ გაკეთებულა, ყოვლისფერისთანა იყო და თავ-თავისი სახელი ინდოურად ზედ ეწერა, თუ ეს არი და ამ და ამ სენს არგებსო“ (რუსუდანიანი, 1957: 455).

არნ. ჩიქოზავას მიერ რედაქტირებული ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით **ოყა** – წონის ერთეულია, უდრის 3 გირვანქას, ანუ დაახლოებით 1200 გრამს (იხმარებოდა ზომის მეტრული სისტემის შემოღებამდე). „ჩვეულებრივი იარ-

ალი მას (= ამირანს) ვერ უძლებდა და ამიტომ ... 9 ოყა რკინა წაიღო და გამოაჭედინა თავისთვის ხმალი” (ივ. ჯავახ.); „[მამინაცვალი] ადგება უხმოდ შეჭამს რამდენიმე თავ ხახვს და ერთი ოყა შავ პურს (რ. გვეტ.); „ბიჭმა ოყა ... ხორცი იყიდა“ (გ. წერეთ.) (ქეგლი, 1950-1964: VI, 88).

დ. ჩუბინაშვილს მითითებული აქვს სიტყვის ოსმალური წარმომავლობის შესახებ. გარდა წონის ერთეულისა, შეიძლება იყოს ჭურჭელიც. მიუთითებს „რუსუდანიაანსა“ და „ტეხნოლო-ლიურ ქიმიას“, დაწერილს ვახუშტის ხელით“ (ჩუბინაშვილი, 1984: 1000).

სულხა-საბა ორბელიანის ლექსიკონში ოყა 8 თუხთით არის განსაზღვრული. ამ წონის ერთეულს საბა „თათართა ენას“ უწოდებს (საბა, 1991-1993: 610).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით اوقية [owqiye] არის მოძვ. უნცია (რუბინჩიკი, 1985: 142).

მ. მოინის განმარტებით ლექსიკონში اوقية (ow) awqiya [= არაბული اوقية] ვხვდებით მხოლოდ წონის ერთეულის აღმნიშვნელ სიტყვას (მოინი, 1998: 404).

წონის არაბული ერთეულიდან اوقية, რომელიც სპარსულ ენაშიც არის შესული, ქართულში მივიღეთ უკია და ოყა, იმ განსხვავებით, რომ უკია უმუალოდ არაბულიდან არის შემოსული ფონეტიკური კანონზომიერებების დაცვით: არაბული ق ქართულში გადმოდის როგორც კ და როგორც ყ (ანდრონიკაშვილი, 1965: 302).

გ. ჯაფარიძე მიუთითებს, რომ უკია, რომელიც ქართული წყაროებიდან გვხვდება XI-XV სს. სამედიცინო ძეგლებში, „უსწორო კარაბადინში“, „წიგნი სააქიმოჲ“-ში, ზაზა ფანასკერტელიციციშვილის „სამკურნალო წიგნში“, თავის მხრივ, ბერძნული უნციიდან მომდინარეობს, არაბული წონით სისტემაში რატლის 1/12 ნაწილს შეადგენდა (ჯაფარიძე, 1973: 64).

გ. ჯაფარიძის იმავე ნაშრომში ოყა ოსმალური წონის ერთეულია (حقة), ასევე არაბული ვარიანტიდან. საქართველოში ოყა XVI ს-დან ვრცელდება. XVI-XVIII სს. წყაროებში ვხვდებით ამ

ტერმინის სხვა ფორმებსაც: ჰოყას და ოკას: „იადიგარ დაუდი“, „ქართული სამართლის ძეგლები“, „მასალები საქართველოს ეკონომიური ისტორიისათვის“. გ. ჯაფარიძე ასახელებს ამ საწონის გავრცელების არედა, ძირითადად, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს. საზომ ერთეულთა ურთიერთმიმართების საფუძველზე გამოაქვს დასკვნა, რომ ეს ერთეული უშუალოდ ოსმალეთიდან დამკვიდრდა ჩვენში. XIX ს. I ნახევარში ოყა ქუთაისის, რაჭის, ოზურგეთის და ახალციხის მაზრებში მარცვლეულის საწყაოც ყოფილა (ჯაფარიძე, 1973: 74).

ამრიგად, **ოყა** – ქართულში „წონის ერთეულია, უდრის 3 გირვანქას, ანუ დაახლოებით 1200 გრამს (იხმარებოდა ზომის მეტრული სისტემის შემოღებამდე)“ < ბერძ. უნცია < არაბ.-სპ. **أوقية** [owqiye]], არაბ. **أوقية** [ukia]. დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში გავრცელებული ოყა < თურქული **حقة** [hoqa].

ზემო იმერულ დიალექტში გვხვდება ჭურჭლის აღმნიშვნელი ლექსემა **ოყიანი** – ოყის (3 გირვანქის) ტევადობის ხის ჭურჭელი. ოყიანში მარილს ყრიდნენ.

„რუსუდანიაში“ ორივე შემთხვევაში ოყა ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია და გვხვდება იმ სახლის აღწერისას, სადაც სამედიცინო სითხეები ინახება. როგორც ჩანს, ოყა განეკუთვნება სამედიცინო მიქსტურების სათავსოებს.

ფისოსი

ლექსემა **ფისოსი** „რუსუდანიაში“ სამჯერ გვხვდება:

„იქიდან კარი შევიდოდა და კიდევ უფრო დიდი სახლი იყო და იმაში ისევ რიგის-რიგისად დაწყობილი ხალასის სირმით ნაკერი სევანი, თეჯირი, ოთაღი, სკლატისა და ატლასისა, ქამხისა ალაჩუყები ეწყო. ისევ იქიდან კარი შემოვიდოდა. ერთი ამდონი სახლი სხვა იყო, სულ ოქროსა და ვერცხლის **ფისოსი** და ფიდანო ეწყო, ტაშტი, ალთაფა, თუნგი, ქვაბი. დიდროვანი ტაშტები იყო, რომ ფეხი არ წაიდგმოდა“ (რუსუდანიანი, 1957: 1114).

მეოთხე კარის ერთ-ერთ თავში „აქა დაბადება ხელმწიფის შვილის ყასარისა“, ვკითხულობთ:

„ეს ხომ თვალი მომცა ღმერთმან დანახვისათვის და ყური გაგონებისათვის, ჭკუა უბოძებია ჩემთვის და გონება მაქვს, ეს

საჭმელი აქ ხომ არა მოვა რა და არა გაკეთდება რა და ეს სანთელი და **ფისოსი** ენთების, სადა არს ქვეყანა და ქვეყნის ნათელი, - ეს მართალი მითხარ, თორემ თავს მოვიკლავო“ (რუსუდანიანი, 1957: 328ა).

თავში „აქა ყაისარისა და მისთა მშობელთა შეყრა“ ანალოგიურად ვხვდებით სიტყვა **ფისოსს** სანთელთან ერთად:

„ტახტი იყო ოქროსა და შიგან ისხდეს მრავალი გათლილი უცხო თვალი ქალის სახე და კაცისა, ნადირისა და ფრივლისა. ფერადად შემკობილი იყო და ოთხი ფერხნი ეყარნეს, ლომისა სახენი, და მას ლომებსა ზედა თვითო სვეტი იყო ამართული ყვითლის იაგუნდისა. ესრეთ ნათობდის იგი ოთხი სვეტი, რომელ უკუნს ღამეს, სადაც იდგის, იქ სანთელი და **ფისოსი** აღარ უნდოდის“ (რუსუდანიანი, 1957: 397²¹).

„ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მასალებში, გარდა „რუსუდანიანისა“, ლექსემა „ფისოსი“ გვხვდება პარალელური ფორმებით: **ფისოსი//ფისოზი//ფიზოზი:**

ფისოსი

„... გამოგვიტანებ(ი)ა პატიოსანი გამდელი მისის საყბურითა, ოქროს ყელის ჯაჭვითა, ცხრის ოქროს ღილითა, რვის ბეჭდითა ზურმუხტისა, იაგუნდისა და ფირუზისა და მარგალიტითა, ტყავითა, ტყავაკბითა და შვიდის კელის ტანისამოსითა ... ერთის სათბობის თუნგითა, ქვაბითა, ტაშტითა და ალთაფითა და **ფისოსითა** ...“ (სიძვ., II, 434¹⁶) (1692-1703 წწ.);

„ ... ჩვენც დაგემოყურენით და მოგათხოვეთ ... და ჩვენი ბატონი ანა და გამოვატანეთ ზითვად ... : ... საფარემოს იარაღისაგან: ორხოვა ჯუფთი ერთი, ... ფანარი ერთი, **ფისოსი** ერთი, ფიდანო მისის კოვზითა ერთი ...“ (სიძვ., II, 435¹) (1692-1703 წწ.);

ფისოზი

„ ... მოგვიძვანებია ... აგრეთვე **ფისოზი** სპილენძისა ორი, მისი ზირანდაზებით ...“ (სიძვ., III, 499⁴) (1713 წ.);

ფიზოზი

„წარგვიტანებია ... **ფიზოზი** ვერცხლისა ერთი; ფიდანო და კოვზი ვერცხლისა ერთი ზირანდაზითა“ (სიძვ., III, 491⁷) (1712 წ.).

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში **ფისოსი** განმარტებული არ არის.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში წარმოდგენილია: **ფისოსი** [სპარ. ფიზუს] ძვ. 1) ძირფართო შანდალი (დ. ჩუბინაშვილი); 2) ჭრაქის თასი. „ფისოსი ქონის ჭურჭელი უნდა ყოფილიყო..., ჭრაქი რკინის ან სპილენძის ფიალას, ანუ ჯამს ეწოდებოდა” (ივ. ჯავახიშვილი) (ქეგლი, 1950-1964: VII, 118).

განმარტებითი ლექსიკონის **ფიზუს** ალბათ მიღებულია კორექტურული უზუსტობის გამო. უნდა იყოს `ფისუზ` **پی سوز** [pīsūz] // **پی سوز** [pīhsūz]. ეს არის ლამპა ან სანათი, რომელიც ანთია (იწვის) ქონზე. ნათელია, რომ ორივე პარალელური ფორმა შედგება ორი კომპონენტისაგან: ფიჰ + სუზ, აქედან **پی** [pīh] ქონი, ცხიმი; ნატურალური ქონი (რუბინჩიკი 1985: 326-338); **سوختن** [sūxtan] „წვა, დაწვა“, აწმყო დროის ფუზე **سوز** [sūz]. **سوز** [sūz] არის რთული სიტყვის მეორე კომპონენტი „მწველის” მნიშვნელობით (რუბინჩიკი, 1985: 66-68).

მ. მოინის განმარტებით ლექსიკონში **ფისოსის** მნიშვნელობა ასეთია: **پی سوز** pīhsuz [پی سوز = بیسوس (ბისუს)] ← □ არაბიზებული ფორმა] - თიხის ან ლითონის ჭურჭლის სახეობა, რომელშიც ნატურალურ ქონს ან აბუსალათინის ზეთს, ან სელის ზეთს ასხამდნენ და ანათებდნენ, პატრუქი კი ბამბისა ჰქონდა.

پی pīh [= **په** (peh) = **پی** (pī) ძველსპარსულად pīhu, ავესტურული pitu `საკვები, საჭმელი`, ფალაური pīh] (მოინი, 1998: 984-85).

ი. იაგელოს განმარტებით **ფიჰსუზ** არის „სამგზავრო სასანთლე, შანდალი“ (იაგელო, 1910: 356).

ივ. ჯავახიშვილი საკუთრივ აღმოსავლეთ საქართველოში მიღებული წონის საზომებში განიხილავს ფისოსსაც. იგი აღნიშნავს, რომ „საერთო საზომებს გარდა, განკერძოებისა და შინაური კარჩაკეტილობის წყალობით, ამას გარდა ამერეთში სპარსეთისა, იმერეთში კი - ოსმალეთის ბატონობა-გავლენის გამოისობით, აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოში განსაკუთრებული საზომებიც გაჩნდა, რომელნიც მხოლოდ ერთ-ერთ მათგანში, თვით მხოლოდ ერთს რომელსამე თემშიც კი იყო მიღებული“. ფისოსი ვახტანგ მეფის დასტურლამალში გვხვდება. იქ ნათქვამ-

მია, რომ ფემქამის აღმწერელს „ფემქამნივის“-ს ჯამაგირს და ულ-უფას გარდა, უნდა აგრეთვე „ერთი ფისოსი ქონი მიელო“, მოლარეთხუცის სარგოშიაც შედიოდა „ერთი ფისოსი ქონი“. როგორც ამ ამონა-წერებითგანა ჩანს, ფისოსი ქონის ჭურჭელი უნდა ყოფილიყო და უკვე პ. უმიკაშვილსა ჰქონდა დასტურლამალის ლექსიკონში აღნიშნული (ჯავახიშვილი, 1925: 89).

ომკის ტაძრის წარწერებში (X ს.) გვხვდება ქარაგმიანი სიტყვა „ფ ~ სი“: „ღვნოდ ფ ~ სი: ჭ (5000). მ. ბროსე ამ სიტყვას კითხულობდა, როგორც „ფასს“ (იგულისხმება „დრამა“-ო). ხოლო ე. თაყაიშვილის აზრით კი, ეს ქარაგმიანი სიტყვა აღნიშნავს „ფისოსს“. ომკის ტაძრის წარწერიდან და ვახტანგ მეფის „დასთურლამალ“-ში აღნიშნული მნიშვნელობიდან (**ფისოსი**, როგორც „ქონის ჭურჭელი“) გამომდინარე, ე. თაყაიშვილი დაასკვნის, რომ **ფისოსი** ღვინის და საზოგადოდ თხევადი ნივთიერების საწყაოც ყოფილა. ე. თაყაიშვილს მოჰყავს ი. მეგრელიძის ცნობა **ფისოსის** შესახებ: გურიაში (სოფ. ბახვში, ასკანაში და სხვ.) ეს სიტყვა „**ფისუსაი**“-ს ფორმით, ხმარებაში ყოფილა და ნიშნავს საღამურ მცირე ჭრაქს, რომელსაც ბავშვიანი ქალი ან ავადმყოფი იდგამს ხოლმე. ამასთანავე „**ფისუსა**“ შეიძლება იყოს თუნუქის, თიხის ან შუში-საც (თაყაიშვილი, 1960: 48-49).

ჩვენი აზრით, **ფისოსის** „ღვინის საწყაოდ“ განხილვის საკითხი სათუთა და შემდგომ კვლევას მოითხოვს.

ლექსემა სპარსულიდან ქართულ ენაში რეგულარული ხასიათის ფონეტიკური ცვლილებებით გადმოვიდა „**ფიჰსუსის**“ ქართულში გადმოსვლისას „**ჰ**“ ბგერა დაკარგულია. ცნობილია, რომ უცხო ენებიდან შემოსულ სიტყვებში, როგორც წესი, ქართულში „**ჰ**“ იკარგება, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა. **ჰ** [pīh] და **ჰ** [pī] პარალელური ფორმებია. „**ჰ**“-ს ჩავარდნა სპარსულ ენაშივე დასტურდება (შდრ. čahār // čār „ოთხი“); სპ. უ > ქართ. ო.

ამრიგად „რუსუდანთანში“ ფისოსი გვხვდება როგორც გასანათებელი საშუალება. გამოყენებული მასალის მიხედვით კი – ოქროსი და ვერცხლისა. ქართულ ისტორიულ საბუთებში სპილენძის ფისოსია მოხსენებული.

ფიდანნი

ფიდანნი მხოლოდ ერთხელ გვხვდება „რუსუდანნიანში“. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ფისოსი და **ფიდანნი** ერთად სახელდება ძეგლის II კარში, რომელშიც მოთხრობილია „ამბავი ხათაელთა ხელმწიფისა ტომერანისა და მისა მისისა ჯიმშედისა“. „საქართველოს სიძველენშიც“ ორ შემთხვევაში ერთად არის წარმოდგენილი. მომყავს მაგალითი, სადაც **ფიდანნი** ცალკე სახელდება:

„[მომეზარა მე კაკონაშვილს] **ფიდანნი** და კოვზი ა. ბოშხაბით. ჯამი დ. ქაფქირი ა.“ (სიძვ., II, 277²⁸) (1707 წ.); „მიეზარა ზალ კაკონაშვილს ... **ფიდანნი** ერთი“ (სიძვ., II, 215⁵) (1707 წ.);

სულხან-საბა ორბელიანი, ისევე როგორც ფისოსს, **ფიდანსაც** არ განმარტავს.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ვკითხულობთ: **ფიდანნი** - ძვ. ბადია (დ. ჩუბინაშვილი) (ქეგლი, 1950-1964: VII, 101).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით **دَان پِه** [pīhdān] ეს არის: 1) ჭურჭელი, ლამბაქი ცხიმით (რომელშიც საბნის დამლიანდაგებელნი ნემსს ასველებდნენ); 2) **پِه سوز** [pīhsuz] (რუბინჩიკი, 1985: 338).

მ. მოინის სპარსულ განმარტებით ლექსიკონში **دَان پِه** pīhdān - ის მნიშვნელობებია: **I.** **دَان رَوغ** [rouyandān] ჭურჭელი ზეთისათვის, ერბოსთვის; **II.** პატარა ჭურჭელი, რომელშიც საბნის მკერავები ქონს აკეთებენ და ნემსს მასში ასველებენ, რათა გაქონიანდეს და უფრო ადვილად ჩავიდეს და ამოვიდეს ნაჭერში; **III.** იგივეა, რაც **پِه سوز** [pīhsūz] (მოინი, 1998: 985).

ალიაქბარ დეჰხოდა კიდევ უფრო აზუსტებს, რომ **ფიდანნი** არის ხის ან ნაჭრისაგან გაკეთებული ჭურჭელი ან ტყავის ერთგვარი ქისა, რომელშიც ქონია ჩასხმული (დეჰხოდა, 1993-94: 5299).

دَان پِه [pīhdān] ნაწარმოებია არსებით სახელზე **پِه** [pīh] „ქონი, ცხიმი; ნატურალური ქონი“, სათავსის აღმნიშვნელი **دَان** [dān] სუფიქსის დამატებით.

თანამედროვე სპარსულ ენაში -dān პროდუქტიული სუფიქსია, რომელიც ერთვის არსებით სახელს: šam'dān „სასანთლე“ <

šam' „სანთელი“; goldān „საყვავილე ქოთან“ < gol „ყვავილი, ვარდი“ (ჩხეიძე, 1969 : 29).

ქართულ ენაში გადმოსვლისას სიტყვაში **ფიდანი**, ფისოსის მსგავსად ამოვარდნილია „ჰ“ ბგერა.

„რუსუდანიაში“ ფიდანი ფისოსთან ერთად სხვადასხვა სახის ჭურჭლის ჩამონათვალში სახელდება. კონტექსტის მიხედვით, ფისოსი და ფიდანი სემანტიკურად ერთი რიგის ლექსემები არიან და მნიშვნელობით უახლოვდებიან „სანთელს“.

დასკვნა.

განხილული ლექსიკური ერთეულები, ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესო სურათს ჰქმნიან. ამ ლექსიკური ერთეულების ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სემანტიკური და, ამავე დროს, ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ანალიზის შედეგად გაირკვა, რომ სიტყვები შემოსულია გარკვეული ფონეტიკური და სემანტიკური ცვლილებებით, რომლებიც ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება სხვადასხვა ვარიანტებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდრონიკაშვილი,მ.(1965). *არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ ქართულში*. თსუ, „შრომები“, ტ. 105, თბილისი.
- არჩ., I, ვისრ. (1936). *არჩილი*. თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. არჩილიანი, ტ. I, ტფილისი.
- ბაქარ., (1962). იესე ტლაშაძე, *ბაქარიანი*. გამოსაცემად მოამზადა სოლ. ყუბანეიშვილმა. თბილისი.
- ვეფხისტყაოსანი, (1957). შოთა რუსთაველი, „*ვეფხისტყაოსანი*“; სარედაქციო კოლეგია: ალ. ბარამიძე, ვ. კვეციანი, ა. შანიძე, „სახელგამი“, თბილისი.

- თაყაიშვილი, ე. (1960). *1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში*. „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, თბილისი.
- თეიმ. განმარტ., (1960). *თეიმურაზ ბაგრატიონი*. განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსანისა გაიოზ იმედაშვილის რედაქციით, გამოკვლევითა და საძიებლებით. თბილისი.
- რუსუდანიანი, (1957). „*რუსუდანიანი*“. ილ. აბულაძისა და ივ. გიგინეიშვილის რედაქციით, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო ივ. გიგინეიშვილმა, „საბჭოთა მწერალი“, თბილისი.
- საბა, (1991-1993). *ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული*, I-II, „მერანი“. თბილისი.
- საბა, II-2 (1962). *სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტომი II-2*. „*ქილილა და დამანა*“. ალ. ბარამიძისა და ე. მეტრეველის რედაქციით. თბილისი.
- სიძე, II (1909). *საქართველოს სიძველენი*. ტომი II. ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტფილისი.
- სიძე, III (1910). *საქართველოს სიძველენი*. ტომი III. ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტფილისი.
- ქეგლი, (1950-1964). *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, I-VIII, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი.
- ღლონტი, ალ. (1984). *ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა*. შემდგენელი ალ. ღლონტი, „განათლება“, თბილისი.
- შაჰნ., I (1916). *შაჰ-ნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები*. ტომი I. ტექსტი გამოსცა, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო იუსტინე აბულაძემ. თბილისი.
- შაჰნ., III (1974). *შაჰ-ნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები*, III. ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო დავით კობიძემ. თბილისი.
- ჩუბინაშვილი, დ. (1984). *ქართულ-რუსული ლექსიკონი*. სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო აკაკი შანიძემ, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.

- ჩხეიძე, თ. (1969). *სახელთა სიტყვაწარმოება სპარსულ ენაში*. მეცნიერება, თბილისი, (რუსულ ენაზე).
- წერეთელი, გ. (2000). *არაბული ქრესტომათია ლექსიკონითურთ*, თსუ, თბილისი.
- ჯავახიშვილი, ივ. (1925). *ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები, წინათ და ეხლათ*. წიგნი III, ნაკვეთი მესამე, ქართული საფას-საზომთამცოდნეობა ანუ ნუმრიზმატიკა-მეტროლოგია, ტფილისი, კრებული „ჩვენი მეცნიერების“ გამოცემანი.
- ჯავარძიძე, გ. (1973). *ნარკვევები ქართული მეტროლოგიის ისტორიიდან (IX-XIX სს.)*. „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია“, თბილისი.
- Баранов, Х. К. (1994). *Арабско-русский словарь*. Т. I-II, Ташкент.
- Рубинчик, Ю.А. (1985). *Персидско-русский словарь*. под редакцией Рубинчика Ю.А. , I-II, «Русский язык», Москва.
- Ягелло, И. Д. (1910). *Персидско-русский словарь*. Ташкент.
- Al-Munjid. (1986). *Arabic dictionary* ^{٩٨٦} المنجد في العربية، بيروت لبنان.
- Dehkoda, Aliakbar. (1993-94). *Loghatname (Encyclopedic Dictionary)*. Tehran University Publications, Tehran.
- Mo'in, Muhammad. (1998). *Persian Dictionary*. I-VI, Amir Kabir Publishing Corporation, Tehran.

References:

- Andronik'ashvili, M. (1965). *Arabuli Sit'qvebis Sp'arsuli Gzit Shem-osvli Shesakheb Kartulshi*. „Tsu“, „Shromebi“, T'. 105, Tbilisi.
- Arch., I, Visr. (1936). *Archili*, Tkhzulebata Sruli K'rebuli Or T'omad Al. Baramidzisa da N. Berdzenishvilis Redaktsiit. Archiliani, T'. I, T'pilisi.
- Bakar., (1962). Iese T'lashadze, *Bakariani*. Gamosatsemad Moamzada Sol. Qubaneishvilma. Tbilisi.
- Vepkhist'qaosani, (1957). Shota Rustaveli, „Vepkhist'qaosani“, Saredaktsio K'olegia: Al. Baramidze, K'. K'ek'elidze, A. Shandize, „Sakhelgami“, Tbilisi.

- Taqaishvili, E. (1960). 1917 *Ts'lis Arkeologiuri Eksp'editsia Samkhret Sakartveloshi*. „Sakartvelos Metsnierebata Ak'ademiis Gamomtsemloba“, Tbilisi.
- Teim. Ganmart'. (1960). Teimuraz Bagrat'ioni, *Ganmart'eba P'oema Vepkhist'Qaosanisa Gaioz Imedashvilis Redaktsiit*. Gamok'vlevita da Sadzieblebit. Tbilisi.
- Rusudaniani, (1957). „*Rusudaniani*“, II. Abuladzisa da Iv. Gigineishvilis Redaktsiit, Ts'inasit'qvaoba da Leksik'oni Daurto Iv. Gigineishv-
ilma, „Sabch'ota Mts'erali“, Tbilisi.
- Saba, (1991-1993). *Orbeliani Sul Khan-Saba, Leksik'oni Kartuli*, I-II, „Merani“, Tbilisi.
- Saba, II-2 (1962). *Sul Khan-Saba Orbeliani, Tkhzulebani*, T'omi II-2. Kilila da Damana, Al. Baramidzisa da E. Met'revelis Redaktsiit. Tbilisi.
- Sidzv., II (1909). *Sakartvelos Sidzveleni*, T'omi II. E. Taqaishvilis Redakt'orobit. T'pilis.
- Sidzv., III (1910). *Sakartvelos Sidzveleni*, T'omi III. E. Taqaishvilis Redakt'orobit. T'pilis.
- Kegli, (1950-1964). *Kartuli Enis Ganmart'ebiti Leksik'oni*, Arn. Chikobavas Saerto Redaktsiit, I-VIII, Sakartvelos SSR Metsnierebata Ak'ademiis Gamomtsemloba, Tbilisi.
- Ghlont'i, Al. (1984). *Kartul K'ilo-Tkmata Sit'qvis K'ona*, Shemdgenebi Al. Ghlont'i, „Ganatileba“, Tbilisi.
- Shahn., I (1916). *Shah-Names anu Mepeta Ts'ignis Kartuli Versiebi*, T'omi I. T'ekst'i Gamostsa, Ts'inasit'qvaoba da Leksik'oni Daurto Iust'ine Abuladzem. Tbilisi.
- Shahn., III (1974). *Shah-Names anu Mepeta Ts'ignis Kartuli Versiebi*, III. T'ekst'i Gamostsa, Gamok'vleva da Leksik'oni Daurto Davit K'obidzem. Tbilisi.
- Chubinashvili, D. (1984). *Kartul-Rusuli Leksik'oni*, Sast'ambod Moamzada da Ts'inasit'qvaoba Daurto Ak'ak'i Shanidzem, „Sabch'ota Sakartvelo“, Tbilisi.
- Chkheidze, T. (1969). *Sakhelta Sit'qvats'armoeba Sp'arsul Enashi*, Metsniereba, Tbilisi, (Rusul Enaze).

- Ts'ereteli, G. (2000). Ts'ereteli G., Arabuli Krest'omatia Leksik'oniturt, Tsu, Tbilisi.
- Javakhishvili, Iv. (1925). *Ist'oriis Mizani, Ts'qaroebi da Metodebi*, Ts'inat da Ekhla, Ts'igni III, Nak'veti Mesame, Kartuli Sapas-Sazomtamsodneoba anu Numizmat'ik'a-Met'rologia, T'pilisi, K'rebuli „Chveni Metsnierebis” Gamotsemani.
- Japaridze, G. (1973). *Nark'vevebi Kartuli Met'rologiis Ist'oriidan (IX-XIX ss.)*, Sakartvelos Metsnierebata Ak'ademia, Tbilisi.
- Baranov H. K. (1994). *Arabsko-Russkij Slovar'*, T. I-II, Tashkent.
- Rubinchik, Ju.A. (1985). *Persidsko-Russkij Slovar'*, Pod Redakciej Rubinchika Ju.A. , I-II, «Russkij Jazyk», Moskva.
- Jagello, I. D. (1910). *Persidsko-Russkij Slovar'*, Tashkent.
- Al-Munjid. (1986). *Arabic dictionary* المنجد في العربية، بيروت، لبنان، ١٩٨٦
- Dehkhoda, Aliakbar.(1993-94).*Loghatname (Encyclopedic Dictionari)*, TehranUniversity Publications, Tehran.
- Mo'in, Muhammad. (1998). *Persian Dictionary*, I-VI, Amir Kabir Publishing Corporation, Tehran.

LEXICAL UNITS DENOTING VESSELS FOR VARIOUS PURPOSES IN „RUSUDANIANI“

Tamar Gasitashvili

Tbilisi Ivane Javakhishvili State University
Georgia, 0179, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1,
+995599 80 68 78. tamar.gasitashvili566@hum.tsu.edu.ge
Orcid ID : 0009-0000-4282-5797

Abstract.

One of the outstanding monuments of 17th-century Georgian writing is “*Rusudanian*” (‘The story of Queen Rusudan’). The author’s name is unknown. From a linguistic perspective, this heroic-adventure epic is very interesting and offers rich material for studying the oriental language. Our research is also focused on this subject, particularly, the oriental terminology denoting vessels.

Among the lexemes denoting utensils found in the full text of “*Rusudanian*” are "mathara", "mujampari" // "mujapari" // "mujamari," "oka", "pisi" and "pidani", which according to their function and purpose are special auxiliary utensils for different purposes. We united in a group.

Among the lexemes denoting utensils found in the full text of the "*Rusudanian*", we came across such lexemes as "matara", "mujampari" // "mujapari" // "mujamari", "oka", "pisi" and "pidani", which we combined in a group of special auxiliary utensils for a variety of uses according to their function and purpose.

From a linguistic point of view, the lexical units under consideration create an interesting picture. As a result of phonetic, morphological, semantic and, at the same time, historical and etymological analysis of these lexical units, it was found out that the words were introduced with certain phonetic and semantic changes

that occur in different variants in the dialects of the Georgian language:

Matara is an Arab-Persian lexical unit. In Persian, it is a leather vessel for water, which is carried by travelers to perform ritual ablutions. This term was established in Georgian from Persian, since the Georgian form is closer to Persian. It is also found in "*Rusudaniani*" with the meaning of travel water vessel.

Mujampari // Mujapari// Mujamari- lexeme is found in Georgian monuments with the same meaning as in the Arab-Persian ones. The word is also found in Persian with various phonetic variants. It is a vessel for flavoring of aromatic substances (alvar, musk, amber) used for the nobles during feasts.

In the "*Rusudaniani*" **oka** is a term for a vessel and is used to describe a house where medicinal liquids are kept. It seems that oka belongs to the storehouses of medicinal mixtures.

In "*Rusudaniani*" **pidani** together with **pisosi** is mentioned in the list of various types of vessels. According to the context, **pisosi** and **pidani** are semantically lexemes of the same order and come close to "candle" in meaning. Both of these lexemes have been established in Georgian from the Persian language.

Keywords: Rusudaniani; linguistics; specialized vocabulary; vessels.